

УДК 338.12:631.164/.165

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЧИННИКІВ

*Н. Нечепурний, аспірант
Львівський національний аграрний університет*

Ключові слова: сільське господарство, підприємство, економічний стан, методика, чинники.

Представлено результати дослідження можливостей формування ефективної і простої у використанні методики визначення рівня міцності економічного стану сільськогосподарського підприємства як складового компонента формування загальної методики дослідження рівня його економічного стану.

Постановка проблеми. Необхідність підвищення рівня міцності економічного стану сільськогосподарських підприємств в Україні є очевидною й об'єктивною. Але для того, щоб можна було вести дослідження щодо пошуку шляхів підвищення цього рівня, потрібно володіти ефективною і простою методикою оцінки існуючого рівня міцності економічного стану цих підприємств та адекватного розуміння сутності поняття економічного стану підприємства, в чому й полягає проблема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній науковій літературі значну увагу приділяють окремим аспектам економічного стану сільськогосподарських підприємств. Зокрема, питанням фінансово-економічної стійкості підприємств, у т.ч. сільськогосподарських, приділяють досить значну увагу таких учених-економістів, як Є. Борщук, С. Кваша, С. Климчук, Л. Лахтіонова, Ю. Макаренко, Г. Мохонько, Н. Проценко, І. Фаріон, Ю. Цал-Цалко, Н. Чумаченко, Л. Шаблиста та ін. Ефективність функціонування підприємств досить ґрунтовно вивчають такі відомі вчені, як В. Андрійчук, Б. Данилишин, Л. Мельник, В. Месель-Веселяк, О. Онищенко, Б. Пасхавер, П. Руснак, П. Саблук, Г. Фандель, Г. Черевко, В. Юрчишин та ін. Проблеми підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств у сучасних умовах приділяють значну увагу такі вчені-економісти, як Р. Глібов, Ю. Губені, А. Железняк, М. Малік, О. Нужна, Б. Пасхавер, В. Реутов, П. Саблук, Р. Фатхутдинов, С. Шевельова. Проте результати вивчення доступних літературних джерел, які містять публікації наведених і низки інших учених-економістів, дають підстави зробити висновок про те, що поняття економічного стану сільськогосподарського підприємства як такого загалом, в принципі, безпосередньо недостатньо відображено у працях вітчизняних учених-економістів, що ускладнює реалізацію підходів до здійснення обґрунтування шляхів зміцнення цього стану й обумовлює наявність широкого поля подальших наукових досліджень у цьому напрямі. Особливої уваги потребує

розробка відповідної методики здійснення проведення дослідження економічного стану та фінансово-економічної стійкості сільськогосподарських підприємств з обґрунтуванням відповідної системи показників визначення рівня фінансово-економічної стійкості цих підприємств у цілях проведення відповідних досліджень для обґрунтування рекомендацій щодо зміцнення економічного стану цих підприємств.

Постановка завдання. Завдання статті – представлення результатів дослідження можливостей формування ефективної й простої у використанні методики визначення рівня міцності економічного стану сільськогосподарського підприємства.

У процесі дослідження використано результати монографічного вивчення існуючих методик характеристики і визначення кількісного рівня міцності економічного стану сільськогосподарського підприємства та застосування методів синтезу й аналізу, індукції й дедукції – для формування власної методики визначення рівня економічного стану підприємства.

Виклад основного матеріалу. Логічною складовою формування загальної методики дослідження рівня економічного стану сільськогосподарського підприємства є компонування системи показників, що характеризують цей стан, і створення відповідної схеми для унаочнення зазначеної системи показників (див. рис.), а також формування методики й алгоритму розрахунку відповідних показників. Вихідним положенням у процесі формування зазначеної системи показників є те, що економічний стан сільськогосподарського підприємства є комплексною характеристикою, яка відображає внутрішню ситуацію у ньому стосовно забезпеченості його ресурсами та рівня й ефективності їх використання у співвідношенні з обсягами виробництва й реалізації продукції, а також у співвідношенні витрат і грошових надходжень від здійснення цих процесів, що в сукупності визначають ступінь залежності економіки підприємства від дії зовнішніх чинників.

Показники ресурсозабезпеченості	Фондозабезпеченість та фондоозброєність праці
	Трудозабезпеченість та фінансозабезпеченість
	Земельні ресурси та їх структура
Показники ефективності використання ресурсів та виробництва	Продуктивність праці, фондовіддача та матеріаломісткість продукції
	Собівартість та рівень рентабельності
Показники фінансового стану підприємства	Коефіцієнт автономії підприємства
	Загальний коефіцієнт ліквідності
	Коефіцієнт маневрування власними коштами
	Коефіцієнт фінансового стану та коефіцієнт нагромадження амортизації
	Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні підприємства

Рис. Система показників для аналізу економічного стану сільськогосподарського підприємства*

*Власне опрацювання автора.

На основі результатів проведеного за такою схемою аналізу, згідно із запропонованою градацією, сільськогосподарське підприємство можна вважати таким, що має економічний стан: міцний, вище середнього, середній, нижче середнього, слабкий (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл сільськогосподарських підприємств за рівнем економічного стану*

Значення інтегрального показника економічного стану	Група підприємств за рівнем їх економічного стану
Більше 0,90	Міцний

0,81–0,90	Вище середнього
0,71–0,80	Середній
0,60–0,70	Нижче середнього
менше 0,60	Низький

*Власна розробка автора.

Розрахунок інтегрального показника економічного стану сільськогосподарського підприємства пропонується здійснювати за формулою, що не відзначається особливою складністю:

$$ES = \sum \Delta_i \rightarrow I,$$

де ES – економічний стан підприємства (інтегральний показник – коефіцієнт);

Δ_i – бальна оцінка i -го складового показника економічного стану підприємства, встановлена на основі ступеня відхилення його значення від нормативного.

Підприємства, значення інтегрального показника їх економічного стану в яких знаходиться на рівні, нижчому 0,50, можна визначити як такі, економічний стан яких є загалом явно незадовільний (критичний).

Як складові показники загального економічного стану підприємства згідно зі схемою на рис. 1 та табл. 1 взято наступні 20 (табл. 2).

Значення кожного зі складових показників загального економічного стану підприємства оцінюється у максимальнo 5 балів. Бальна оцінка фактичного значення такого показника встановлюється відповідно до відхилення цього фактичного значення від нормативного, якщо воно або виходить за встановлені межі параметра, або просто відхиляється від оптимального значення, на рівні 0 (якщо таке відхилення є), або 5 (якщо значення показника знаходиться в межах нормативного). Чим вище значення ES (чим більше воно наближене до 1), тим із більшою вірогідністю можна говорити про міцніший економічний стан цього сільськогосподарського підприємства.

В основу методики розрахунку показників, представлених у табл. 2, покладено всім відомий метод індексів, або, інакше кажучи, – динаміки коефіцієнтів, який досить активно використовують і для інших розрахунків, зокрема, для оцінки фінансового стану підприємства [3, с. 54-55]. Фінансовий стан підприємства як економічна категорія відображає стан капіталу в процесі його кругообігу, здатність підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями і забезпечувати ефективне фінансування своєї діяльності. Вимірюють фінансовий стан системою показників ліквідності, платоспроможності, самостійності [3, с. 54]. При цьому, в практичних розрахунках сформованих показників доцільно здійснювати їх у динаміці – на початок і на кінець року, щоб одержати комплекснішу інформацію для аналізу інтегрального показника економічного стану підприємства.

Таблиця 2

Показники визначення рівня економічного стану сільськогосподарського підприємства*

Показник	Позна-	Зміст і значення показника	Нормативне
----------	--------	----------------------------	------------

	чення		(критичне) значення
1	2	3	4
1. Індекс майна підприємства	ІМП	Темпи і рівномірність зміни майна підприємства	>0
2. Індекс фондозабезпеченості підприємства	ІФЗП	Темпи і рівномірність зміни фондозабезпеченості підприємства	>0
3-4. Коефіцієнт співвідношення чистих мобільних коштів і всіх обігових коштів	КСЧМК	Питома вага мобільних коштів в обігових. Стабільність мобільних коштів підприємства. Перевищення суми мобільних коштів над короткотерміною заборгованістю по платежах	→ 1 min 2 рази
5. Коефіцієнт приросту активів і його структури	КПА	Питома вага власних обігових коштів у структурі покриття всіх матеріальних обігових коштів	→ 1
6. Коефіцієнт автономії	КА	Фінансова незалежність від залучених позичкових коштів	>0,5 - 1
7. Коефіцієнт довготермінового залучення позичкових коштів	КДЗПК	Питома вага довготермінових позик, залучених для фінансування активів підприємства, крім власних коштів	0
8. Коефіцієнт маневрування власними коштами	КМВК	Ступінь мобільності власних коштів та тенденції у фінансовій стабільності	0,4-0,6
9. Коефіцієнт нагромадження амортизації	КНА	Інтенсивність вивільнення іммобілізованих засобів (основних засобів і нематеріальних активів)	Переважно позитивне
10. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні підприємства	КРВОЗ	Ефективність використання засобів підприємства у підприємницькій діяльності	>0,5
11. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	КАЛ	Частка короткотермінових боргів, що їх підприємство спроможне погасити на дату складання балансу, хоча не за всіма цими боргами найближчим часом настає термін сплати	0,2 – 0,25
12. Проміжний коефіцієнт ліквідності	ПКЛ	Порівняння з платіжними зобов'язаннями суми грошових коштів, цінних паперів і дебіторської заборгованості	0,7-0,8.

Продовження табл. 2

1	2	3	4
13. Загальний коефіцієнт ліквідності	ЗКЛ	Не тільки ступінь стійкості структури балансу, а й здатність підприємства впоратися зі своїми короткотерміновими боргами	2,0 – 2,5 min 1
14. Коефіцієнт чистого виторгу	КЧВ	Сума амортизаційних відрахувань і чистого прибутку, що надходить до загального виторгу від реалізації продукції	→ 1
15-16. Кількість оборотів (коефіцієнт оборотності)	КО	Показник оборотності матеріальних обігових коштів. Показник	→ max

		оборотності коштів у розрахунках (відношення вартості реалізованої продукції до середньорічної вартості обігових коштів)	
17. Коефіцієнт закріплення обігових коштів	КЗОК	Відношення середньорічної вартості обігових коштів до обсягу реалізації продукції та послуг за проаналізований період	2
18. Чистий грошовий потік	ЧГП	Реальні кошти в розпорядженні підприємства з урахуванням дисконту	→ max
19. Індекс балансового прибутку по підприємству	БПП	Прибуток за балансом	→ max
20. Коефіцієнт рентабельності підприємства	РПП	Співвідношення між прибутком та собівартістю	→ 1
21. Інтегральний показник економічного стану підприємства	ПЕСП (ES)	Внутрішня ситуація у заданому господарстві стосовно його забезпеченості ресурсами та рівня її ефективності їх використання у співвідношенні з обсягами виробництва та реалізації продукції цього підприємства, а також у співвідношенні витрат і грошових надходжень від здійснення цих процесів.	→ 1

* *Власне опрацювання автора.*

Одними з найвагоміших чинників рівня економічного стану сільськогосподарського підприємства є його рівень спеціалізації та концентрації виробництва.

Спеціалізація, на думку С. В. Васильчак, – це процес поглиблення суспільного поділу праці й виділення специфічних видів діяльності, що диктують умови ринку [1, с. 121]. Погоджуючись із таким підходом до трактування спеціалізації загалом, можна дійти висновку, що спеціалізація сільськогосподарського підприємства характерна процесом концентрації його галузей на виробництві певних видів продукції. Рівень спеціалізації сільськогосподарського підприємства, виходячи з її суті, можна охарактеризувати за допомогою структури товарної продукції цього підприємства, а конкретно – щоб довідатися про рівень спеціалізації сільськогосподарського підприємства на виробництві якогось виду продукції, досить визначити частку цього виду продукції (W_i) у структурі його товарної продукції – W_i

$$R_s = W_i : \sum W_i .$$

Оскільки рівень оптимальності параметрів підприємства значною мірою визначає рівень міцності його економічного стану, що є об'єктивною залежністю, узгодженість методичних дефінітивних підходів до дослідження таких явищ і процесів як спеціалізація та концентрація виробництва, які формують розміри підприємства та його виробництва, потребує особливої уваги.

Процес поглиблення рівня спеціалізації підприємства об'єктивно пов'язаний із процесом концентрації виробництва. Загалом останню можна

визначити як процес зосередження виробництва на великих підприємствах і одночасне зменшення їх кількості у тій чи іншій галузі виробництва [4, с. 11]. Концентрація виробництва зумовлена перевагами великих підприємств порівняно і малими і середніми. Йдеться про так званий ефект масштабу виробництва. У науковій літературі нерідко стверджують, що в економіці навіть діє закон переваг великого виробництва. З цим можна погодитися, оскільки це закон загальних тенденцій, тобто його вияв не набуває абсолютного характеру. Переваги великого виробництва завжди мають певну межу, за якою вони "загасають", спадають або навіть не проявляються зовсім [4, с. 11]. Згідно із законом спадної ефективності додатковий приріст одного з чинників виробництва за фіксованих значень інших призводить до скорочення приросту продукту. Воно зумовлене тим, що зростаючий обсяг одного з чинників виробництва поєднується з фіксованим обсягом інших. Отже, просте збільшення обсягів виробництва навряд чи забезпечить підвищення економічного ефекту. Це можливо лише у тому разі, коли кількість призводить до появи нової, вищої якості. Зростання обсягів виробництва має супроводжуватися поліпшенням виробничих технологій і вдосконаленням форм внутрішньогосподарської організації праці, кращим використанням виробничих потужностей і робочої сили (йдеться про переваги кооперації і спеціалізації). Господарство може зростати до досить значних розмірів, перш ніж воно повністю вичерпає потенціал великого виробництва [4, с. 11].

Стосовно того, що саме вважати оптимальним розміром сільськогосподарського підприємства, є підстави погодитися з існуючою в економічній літературі думкою про те, що «розміри господарств тільки тоді оптимальні, коли сприяють досягненню кращих результатів виробничої діяльності» [2, с. 33].

Звичайно, за інших обставин можна було б погодитися із думкою щодо того, що «в кінцевому рахунку розмір великого підприємства визначається не кількістю гектарів ріллі, а кількістю одержаної продукції з кожного гектара» [5, с. 64]. Основним показником, що в сучасних умовах може характеризувати розмір підприємства, найдоцільніше використовувати все-таки площу сільськогосподарських угідь, тому що традиційний показник обсягу вироблюваної продукції на сьогодні не може виконувати своєї ролі як показник розміру підприємства, оскільки значна частина сільськогосподарських угідь у багатьох підприємствах практично не використовується.

Висновки. Сукупність основних чинників рівня міцності економічного стану сільськогосподарського підприємства передбачає дві їх основні групи: внутрішні – рівень його фінансового стану, позицію на ринку продукції, рівень мобільності виробництва, якості персоналу і менеджменту, запас потужності, наявність резервів, можливості диверсифікації виробництва, конкурентоспроможність підприємства та його експортний потенціал, рівень спеціалізації та концентрації виробництва; зовнішні – політична нестабільність, економічна нестабільність, законодавча нестабільність, нестабільність у міжнародній обстановці та рівень розвитку транскордонної співпраці і глобалізації

економіки, рівень ефективності державного протекціонізму та розвитку ринкової інфраструктури.

В основі оригінальної й ефективної методики визначення оцінки рівня міцності економічного стану сільськогосподарського підприємства доцільно використати 20 часткових показників (коефіцієнти: приросту активів і його структури, співвідношення власних і позичкових коштів, економічної автономії підприємства, довгострокового залучення коштів, маневрування власними коштами, нагромадження амортизації, частки основних засобів у майні підприємства; абсолютної, загальної, проміжної ліквідності; закріплення обігових коштів, оборотності матеріальних обігових коштів, оборотності коштів у розрахунках, чистого виторгу, балансового прибутку, рентабельності підприємства) із застосуванням індексного підходу до їх обчислення, та 1 інтегрального показника цього рівня, розрахованого сумуванням бальних оцінок *i*-х складових показника економічного стану підприємства, встановлених на основі ступеня відхилення їх значень від нормативного і зіставлення фактичних значень цього інтегрального показника з параметральними за розробленою з цією метою шкалою.

Бібліографічний список

1. Васильчак С. В. Теоретико-методологічне обґрунтування розвитку спеціалізації аграрного виробництва в умовах ринку / С. В. Васильчак // Економіка АПК. – 2005. – № 9. – С. 119-123.
2. Єрмаков О. Ю. Методологія економічного дослідження організаційних форм виробництва / О. Ю. Єрмаков // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 31-37.
3. Клочан В. П. Використання методу коефіцієнтів для оцінки фінансового стану підприємства / В. П. Клочан, В. Ф. Клочан, Н. І. Костаневич // Економіка АПК. – 2008. – № 7. – С. 54-55.
4. Мельник Л. Ю. Концентрація виробництва в сільському господарстві: тенденції і перспективи / Л. Ю. Мельник, П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2002. – № 2. – С. 11-17.
5. Ткач М. В. Співвідношення дрібного та великого сільськогосподарського виробництва / М. В. Ткач // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 63-70.

Нечепурный Н. Методика оценки уровня экономического состояния сельскохозяйственного предприятия и его факторов

Представлены результаты исследования возможностей формирования эффективной и простой в употреблении методики определения уровня устойчивости экономического состояния сельскохозяйственного предприятия как составного компонента формирования общей методики исследования уровня его экономического состояния.

Ключевые слова: сельское хозяйство, предприятие, экономическое состояние, методика, факторы.

Nechepurnyi N. Methodic of agricultural enterprise economical state and its factors evaluation

The main results of investigation of effective and simple in using methodic of agricultural enterprise economical state stability level estimation formation possibilities as the component of general methodic of its economical state level investigation are presented in this article.

Key words: agriculture, enterprise, economical state, methodic, factors.